

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Carmen Vanesa Álvarez Rosa, *Análisis discursivo del género homilético actual*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca 2012, 693 s., ISBN 978–84–9012–064–4.

Doktorská disertační práce Carmen Vanesy Álvarez Rosy *Análisis discursivo del género homilético actual* (*Analýza diskurzu současného homiletického žánru*) se zabývá rozбором současných španělských homilií z pohledu analýzy diskurzu. Výzkum zahrnuje tři aspekty: a) charakteristika homilií jako žánru lingvistického diskurzu, b) definice, c) rozbor formálních a diskurzivních stránek tohoto žánru. Jako podklad pro vyčerpávající výzkum byla použita data získaná při nahrávání homilií pronesených v současném Španělsku. Celkově se jedná o 50 homilií rozdělených rovnocenným způsobem mezi 25 homilií určených dětem při katechezích a dalších 25 určených dospělému publiku v rámci katolických bohoslužeb. Nahrávky odpovídají celkovému reálnému času v délce trvání 7 hodin a 3 vteřin, který je mezi obě cílové skupiny rozdělen téměř shodně – 3 hodiny a 40 minut zabírají homilie věnované dětem a 3 hodiny a 23 minut pak nahrávky homilií určené dospělým posluchačům. Věk (děti versus dospělí) posloužil jako jediná sociolingvistická varianta. Hypotézou bylo, že kazatelé dodržují jisté homiletické normy, podle nichž se přizpůsobují různému druhu publika. Závěry výzkumu se od této hypotézy podstatnou měrou odlišují.

Práce začíná exkurzem do dějin *ars praedicandi*. Kořeny umění kázat sahají až do židovské liturgie, kde se praktikovala četba posvátných textů a příležitostně se i tyto texty vykládaly. Ježíš Kristus tedy vstoupil do židovské komunity, která byla již zvyklá na mluvený text svatých Písem doprovázených ústní formou vysvětlení či interpretace. Křesťanští kazatelé mají tedy svůj vzor v Ježíši Kristu. Nejvýznamnější postavou středověké křesťanské homiletiky je bezesporu sv. Augustin, který po křesťanství klasickou rétoriku (především koncepty Cicera).

Z hlediska analýzy diskurzu se homilie chápe jako mluvený diskurz, při němž hraje roli vztah mezi jednotlivými prvky komunikačního aktu a dále mechanismy, které usnadňují proces zpracování informací, jako je opakování či reformulace a v neposlední řadě též usnadnění porozumění posvátných textů osobám bez teologického vzdělání.

Charakteristika homilií z hlediska analýzy diskurzu zahrnuje několik aspektů. V první řadě jde o kontext prostorový, neboť homilie je vždy vázána na posvátné

místo (chrám, bazilika, klášter, poustevna). Homilie tvoří součást liturgie během bohoslužby. Podle současných norem je homilie prostředek aktualizace evangelijní zvěsti a tvoří pojítka mezi dvěma částmi katolické bohoslužby, a to liturgií slova a eucharistickou liturgií. Pokud jde o časový kontext homilií, četba Písma vychází z pravidelného denního, týdenního a ročního katolického náboženského rytmu.

Z hlediska komunikativního kontextu je důležitý záměr kazatele, čímž je podle klasické rétoriky přesvědčit posluchače (v klasické rétorice byly aspekty *docere, delatere a movere* způsoby persvaze). Teoretickým cílem náboženského diskurzu je přimět posluchače ke konverzi postojů a činů prostřednictvím „pravdy” zachycené v posvátných textech. Explicitním záměrem homilie je aktualizace na základě vysvětlení biblické zvěsti a implicitním záměrem je „pohnout” posluchači dle měřítek křesťanské idiosynkrazie.

Na základě Jakobsonova komunikačního modelu se mluvčího pomocí procesů kodifikace a dekodifikace snaží adresátovi předat sdělení. Mluvčí, který představuje církevní instituci, se nachází díky své formaci a odlišnému životnímu stylu v nadřazené pozici vůči farníkům. Aby byl farníky přijat, musí znát jejich běžné prostředí a kázání jim přizpůsobit.

Struktura tradičního náboženského diskurzu vycházela z pěti prvků klasické rétoriky: *inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio/pronuntiatio*. V současné době je homilie považována za uzavřený diskurz, jehož struktura odpovídá pragmatické efektivitě. Klíčovým slovem zůstává „vysvětlit” lidu téma náboženské povahy. Současné homilie se skládají ze tří částí: úvodu (zabírá 10 % celkového času), hlavní části (80 % celkového času) a závěru (10 % celkového času). Ve většině zkoumaných homilií však tato časová dotace nebyla dodržena.

Jako zásadní aspekty homiletického diskurzu uvádí Álvarez Rosa explikaci a argumentaci. Argumentativní makrostrategie napomáhá společenskému vztahu mezi účastníky komunikačního aktu a přijetí obsahu kázání. Explikativní makrostrategie usnadňuje výstavbu znalostí.

Mechanismy diskurzivních strategií explikace jsou v homiliích v úzkém vztahu s kontextem produkce. Kněží vztahují diskurz ke konkrétní situaci, v níž vzniká, a snaží se do něj zapojit posluchače. Mechanizmy jako opakování, parafráze či uvedení příkladů mohou na okamžik pozastavit tok obsahu a přeformulovat vysvětlené se záměrem umožnit posluchačům pochopit to, co při prvním vysvětlení nepochopili. K tomu slouží strategie dialogu (otázek a odpovědí k didaktickým účelům určené dětem: „Pověz mi o...”, „O čem je toto...”, „Jsi si tím jistý?“, „Výborně!”, otázky bez odpovědi, rétorické otázky). Uvádění příkladů slouží k přiblížení vysvětlovaného v případě příliš obecných a abstraktních témat („jak”, „jako”, „například”, „vzpomínám si...”, „všichni víme, že...”, „učili jsme se...”, „podívejte, „poslyšte”). Při parafrázi se mluvčí vrací k již řečenému prostřednictvím jiných slov (v homiliích má didaktický záměr).

Pokud jde o argumentativní rozměr homilií, autorka opět vychází z pojetí argumentativních textů v klasické rétorice, kde strukturu tvořil nejprve úvod (přestavení tématu), vlastní argumentativní část diskurzu (představení a obhajoba argumentů) a závěr (souhrn či zopakování řečeného).

Mezi diskurzivní strategie argumentace patří distance (oddálení) a aproximace (přiblížení). Strategie distance zdůrazňují asymetrii mezi knězem a farníky. Na druhé straně je nutné regulovat spolupráci a interakci mezi účastníky, čehož se dosahuje strategiemi aproximace. Kněz potřebuje najít rovnováhu, která mu umožní udržet si autoritu a zároveň se prezentovat jako postava blízká a dosažitelná.

Mezi strategie distance patří distanc založený na autoritě (k posílení vlastního názoru se používá hlas někoho jiného – církevních otců, svatých, církevní instituce). Další strategií distance je distanc založený na síle (*argumentum ad baculum*). Komunikační akt je v tomto případě představen formou exhortace, rady či doporučení (používání patosu, zdvořilostního principu, explicitní a implicitní příkazy).

Strategie aproximace jsou lingvisticko-pragmatické mechanismy, jejichž cílem je snížit sociální vzdálenost mezi knězem a farníky, a tak přispět u farníků k přijetí řečeného. Mezi strategie aproximace patří ty, které jsou založeny na solidaritě (apostrofa, presupozice společných znalostí a identifikace se skupinou) a strategie komPLICITNÍ (*captatio benevolentiae* – oslabení sebechvály a ukázání vlastních omezení a dále hry – pouze pro dětské publikum).

Závěr práce tvoří bohatá příloha zkoumaného přepsaného korpusu a nedělní četby z Písma svatého.

Marta Hudousková, Praha